

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΡΙΟΣ*
ΕΝΑΣ ΜΕΓΑΛΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ
ΤΗΣ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗΣ
ΤΟ ΠΡΩΤΟΠΑΛΛΗΚΑΡΟ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

ΕΠΕΙΔΗ τὰ σημειώματα αὐτά ἀπευθύνονται καί σέ εὐρύτερο κύκλο φιλομαθῶν, ιδιαίτερα νέων, πού ὡς τώρα εἶχαν μονόπλευρη ἐνημέρωση γύρω ἀπό τὰ θέματα τοῦ Διαφωτισμοῦ καί τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἀλλά καί τῶν συνεπειῶν τους στήν καθ' ἡμᾶς Ἐνατολή, προχωρώντας θά ἐνισχύουμε τίς θέσεις μας μέ ἀπόψεις καί πορίσματα πού ξεκαθαρίζουν ἐντελῶς καίριες ὀψεις τοῦ ὄντως ἐνδιαφέροντος αὐτοῦ φαινομένου.

Τό θέμα μας σήμερα εἶναι ὁ Ἄθανάσιος Πάριος, ὁ μεγαλύτερος πολέμιος τῆς Δύσεως, τοῦ Διαφωτισμοῦ καί τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, τό πρωτοπαλλήκαρο τῶν παραδοσιακῶν καί τῶν λεγόμενων «συντηρητικῶν» καί «ἀντιδραστικῶν». Ἄς δοῦμε, λοιπόν, καί τήν ἄλλη πλευρά, ἡ ὁποία, ὡς τώρα, μένει στό σκοτάδι, ἔστω στή σκιά, παρεξηγημένη καί ἐν πολλοῖς διαστρεβλωμένη καί μόλις διακρινόμενη μέσα στήν αἰθαλομίχλη τοῦ κατεστημένου.

Στό προηγούμενο σημείωμά μας καταδείξαμε, ὅτι δέν εἶναι σωστή ἡ ἔως τώρα ἐντύπωση, ὅτι τότε στή Δύση ὑπῆρχε φωτισμός καί στήν ἑλληνική Ἐνατολή σκοταδισμός ὡς πρὸς τή λαϊκή βάση τῶν δύο πλευρῶν. Καί ἀναφέραμε, μεταξύ ἄλλων, τήν ἀποψη ἐνός ξένου, τοῦ γνωστοῦ Ἄγγλου ἱστορικοῦ Γ. Φίνλεϋ, πού ἔζησε

* «Ἡ Καθημερινή», 22.1.1989.

Χορός στην Πάρο. Χαλκογραφία του Ch. Gouffler (1782).

κοντά στην εποχή εκείνη και έγραψε την ιστορία της. Σήμερα προσθέτουμε και την άποψη του Άγγλου, επίσης Στήβεν Ράνσιμαν, του διασημότερου εν ζωή βυζαντινολόγου, ο οποίος γράφει: «Στό σύνολο οί Έλληνες δέν ήταν περισσότερο άγράμματοι άπό όποιοδήποτε άλλον ευρωπαϊκό λαό εκείνης τής εποχής...» («Η Μεγάλη Έκκλησία έν αιχμαλωσία». Τόμος Β΄, 1979, σελ. 667).

Στή Δύση ή έντύπωση ήταν, ότι έδώ ή εικόνα δέν ήταν και πολύ καλύτερη άπό τήν Άφρική τής εποχής εκείνης. Σ' αυτό συνέβαλε άποφασιστικά και ή μισαλλόδοξη δυτική θρησκευτική προπαγάνδα και ή διδασκαλία στή Σχολεία τής Δύσεως, για τούς μαθητές τών όποιων οί Έλληνες ήταν τά πιο μισητά όντα τής γής.

Ο Κοραής δέν φαίνεται νά τό είχε συνειδητοποιήσει αυτό, ότι δηλαδή έδώ ή παιδευτική κατάσταση του λαού δέν ήταν δά και έντελώς... Άφρική, γι' αυτό σέ έπιστολή του γράφει, μεταξύ τών άλλων, ότι: «Έθνος φωτισμένο δέν ήμπορεί νά όνομασθή τό έθνος εκείνο, εις τό όποιον εύρίσκονται διακόσιοι ή τριακόσιοι σοφώτατοι άνδρες άπό δέ τούς λοιπούς οί περισσότεροι δέν έξεύρουν μήτε νά γράψωσι μήτε νά άναγνώσωσι μίαν έπιστολήν. Τότε μόνον δύναται νά καυχηθή τό έθνος ότι έχει φώτα, όταν τά φώτα ήναι σκορπισμένα και διαμερισμένα εις όλους τούς πολίτας...». (Έκλογή έπιστολών Άδαμαντίου Κοραή. Σχόλια και επιμέλεια Κ.Θ. Δημαρά. 1952, σελ 61). Αυτό όμως άν ήταν σωστό για τήν έλληνική Άνατολή, άλλο τόσο ήταν και για τή Δύση, όπως καταδείξαμε στό προηγούμενο σημείωμά μας.

Στήν ίδια έπιστολή (σελ. 63) γράφει, έπίσης, ότι «Η πατρίς δέν πρέπει νά γίνεται μήτηρ τών άρχοντοπούλων και μητριά τών πτωχοπούλων...». Αυτό τά «ταξικά» συνέβαιναν στην Ευρώπη, όχι όμως και στην έλληνική Άνατολή. Γιατί έδώ, όπως γράψαμε κιόλας, οί συντεχνίες, τά «εσνάφια», έστελναν μέ έξοδά τους και σπούδαζαν νέοι φτωχοί και στή σχολεία τά έλληνικά και στή Πανεπιστήμια τής Ευρώπης. Και όχι μόνο τά «εσνάφια», αλλά και οί κοινότητες βοηθούσαν και σ' αυτό τόν τομέα. Η παιδεία ήταν στίς κύριες μέριμνες τής κοινότητας. Και ήταν δωρεάν. «Νά διαβάσουν τά παιδιά σας χωρίς πληρωμή», «νά μανθάνουν όλα τά παιδιά γράμματα, πλούσια και φτωχά», δίδασκε ό Άγιος Κοσμάς ό Αιτωλός. Και δέν ήταν δική του ιδέα, αλλά αυτή ήταν ή παράδοση τής Ρωμοσύνης.

Φαίνεται, ότι μετά τήν πρώτη δεκαετία του 19ου αιώνα στίς παραμονές τής έπαναστάσεως, άλλαξαν κάπως τά πράγματα στή

Δύση για τήν κατάσταση στην έλληνική Άνατολή. Πιο κάτω (όπ. παρ., σελ. 69) ό Κοραής γράφει: «Τού γένους ήμών ή παρούσα κατάσταση... δέν όμοιάζει τήν πρό τριακονταετίας χρόνων κατάστασιν. Τότε ή Ευρώπη μας κατεφρόνει ως άπαιδευτον έθνος...». Αυτό τήν εποχή — άρχές 19ου αιώνα — άποκορυφώνεται ό περιηγητισμός και στίς χώρες τής Ευρώπης κυκλοφορούν πολλά βιβλία μέ έντυπώσεις άπό τήν έλληνική Άνατολή.

Και κάτι άλλο και τελειώνουμε μέ τό πρώτο αυτό μέρος μέ τό όποιο συμπληρώνουμε τό προηγούμενο σημείωμά μας για τό Διαφωτισμό. Άφορά τήν ιδέα τής αυτοκρατορίας, για τήν όποια μιλήσαμε έν όλίγοις και τόν πόθο για τήν ύλοποίησή της όπως αυτός εκδηλώθηκε μέσα στην ένθαρχούσα Έκκλησία. Προς αυτή τήν κατεύθυνση λειτουργούν δύο τάσεις: ή πρώτη είναι ή εκ τών έσω άποκατάσταση τής αυτοκρατορίας μέ μέσα πνευματικά, διά τής παιδείας και γι' αυτή εργάζονται και οί λαϊκοί διδάχοι μέ επικεφαλής τόν Άγιο Κοσμά τόν Αιτωλό και ή δεύτερη άποβλέπει στην έξέγερση τών ύποδούλων και αυτή εκφράζεται διά του Διονυσίου του Φιλοσόφου, του σκωπτικώς επιλεγόμενου «Σκυλοσόφου» (άρχές του 17ου αιώνα). Άντιστοιχες δυνάμεις λειτουργούν και στους λαϊκούς. Άλλά έμεις άναφερόμαστε στόν κληρο για νά δείξουμε, ότι στην έλληνική Άνατολή έχουμε μακραιώνη παράδοση στή λεγόμενη θεολογία τής άπελευθερώσεως. Και ό Διονύσιος και ό Παπαφλέσσας και ό Διάκος, αλλά και ό Άγιος Κοσμάς ό Αιτωλός άποτελούν τίς δύο όψεις του αυτού νομίσματος. Γιατί και οί δύο, μέ διαφορετικά μέσα, θυσιάζουν τήν ψυχή τους υπέρ τών προβάτων. Ο Άγιος Κοσμάς, τό εκφράζει έτσι: άς χαθεί ένα πρόβατο νά σωθούν τά άλλα. Και τό λέει αυτό γιατί είχε εγκαταλείψει τόν μοναχικό βίο, τόν όποιο συνέχισε νά βιώνει και στόν κόσμο.

Ο Άθανάσιος Πάριος άκολουθεί τή γραμμή του Άγίου Κοσμά του Αιτωλού και επ' αυτής πορεύεται και βάσει αυτής μάχεται. Εκφράζει τή θεολογική αντίληψη περί έπαναστάσεως, τήν εκ τών έσω, τήν πνευματική. Γι' αυτό και ή «Πατρική Διδασκαλία» θεολογικώς είναι άπολύτως δικαιολογημένη. Ο Στήβεν Ράνσιμαν (όπ. παρ., σελ. 671) γράφει, ότι «Όσοδήποτε κι άν ήταν χωρίς τάκτ, ή Διδασκαλία Πατρική δέν ήταν θεολογικώς χωρίς βάση.

Δέν ήταν έργο τής 'Εκκλησίας ν' άναμιγνύεται σέ άνατρεπτικές έθνικιστικές δραστηριότητες. 'Ο ίδιος ό Χριστός είχε κάνει τή διάκριση μεταξύ τών πραγμάτων πού ήταν του Καίσαρος και τών πραγμάτων πού ήσαν του Θεοῦ». Και όμως ή 'Εκκλησία, όχι μόνο δέν καταδίκασε επαναστάτες κληρικούς, αλλά τούς έτίμησε δέοντως. Γιατί τό έθεώρησε, ότι ήταν μιά μορφή θυσίας υπέρ τών προβάτων, έστω έξω από τό πνεῦμα πού παραπάνω μας έδωσε ό Ράνσιμαν.

Γιά τόν 'Αθανάσιο Πάριο μιλήσαμε σποραδικά σέ προηγούμενα σημειώματά μας, όταν γράφαμε γιά τούς «Κολλυβάδες» τών όποιων υπήρξε ό μπροστάρης στό Φιλοκαλικό εκείνο κίνημα γιά τήν έκ τών έσω άναγέννηση τής όρθόδοξης 'Ανατολής, διά τής έπιστροφής στις αρχαίες παραδόσεις τής 'Εκκλησίας και στό άσκητικοκοινωνιακό ιδεώδες τής 'Ορθοδοξίας. Είναι όμως τώρα άνάγκη νά μιλήσουμε διεξοδικότερα, γιατί θά μπορέσουμε νά τόν κατανοήσουμε καλύτερα. Άλλωστε, δέν νομίζω, ότι είναι γνωστός στό ευρύτερο κοινό, αλλά μάλλον στή σκιά.

Άξίζει, λοιπόν, τώρα νά τόν γνωρίσουμε. Είναι ό μεγαλύτερος και πιό επικίνδυνος αντίπαλος του Κοραή και άναγνωρίζεται από όλους ως ό έπικεφαλής τής παραδοσιακής παρατάξεως, ή όποία μάχεται τή Γαλλική 'Επανάσταση και τόν Δυτικό Διαφωτισμό, όταν εισβάλλουν στήν 'Ανατολή. Όταν δίνει τή μεγάλη μάχη μέ ποικίλες συγγραφές είναι πάνω από 75 ετών, ενώ ό Κοραής, περίπου 50. Και όμως ό μεγάλος Χιώτης χάνει κάπου τήν ψυχραιμία του, κυριαρχείται από πάθος, και γράφει σκληρά, ύβριστικά θά έλεγα, λόγια, γιά τόν σεβαστό πρεσβύτερο δάσκαλο Πάριο, από τούς λίγους μεγάλους τής έποχής του, πού αυτή τήν έποχή διδάσκει τούς συμπατριώτες του Κοραή, τούς Χιώτες, διευθύνει τήν Σχολή τής Χίου πάνω από είκοσι χρόνια και τήν κατέστησε ένα από τά διασημότερα Σχολεία του 'Ελληνισμού.

Είναι προς τιμήν του Κ.Θ. Δημαρά, «πατέρα» και πρωτοπόρο τής μελέτης του Διαφωτισμού, ότι έπιτιμά τόν Κοραή γιά τούς άνοίκειους χαρακτηρισμούς του εις βάρος του Παρίου. Γράφει: «'Εκείνα τά ύποκοριστικά του Κοραή και τών οπαδών του, τό άρσενικό γραΐδιον, τό σαθρόν γερόντιον, μάς κάνουν νά ξεχνάμε τό έπιβλητικό παράστημα του Παρίου. Δέν είναι καθόλου γραΐδιο ό δάσκαλος τής Χίου, ούτε σαθρός φαίνεται, ως τά έσχατα γηραιά του: από στέρεη νησιώτικη γενιά, κρατιέται καλά και μένει ως τά στερνά του, μέ τή δική του πάντοτε ιεραρχία, αλλά προσκολλημέ-

νος σέ ό,τι ένόμιζε πώς ήταν τό ανθρώπινο χρέος του. Δέν είναι άσκηση, ούτε άναχώρηση ή ζωή του, γεμάτη από κάθε λογής άγώνες, αλλά και φροντίδες...» ('Αθανάσιος Πάριος 'Ανέκδοτα κείμενα. «'Ο 'Εραμιστής» (άνάτυπο αρ. 12), τεῦχος 27-28 (1967), σελ. 57). Ποιά όμως ήταν ή ζωή του 'Αθανασίου Παρίου και ποιόι οι πνευματικοί άγώνες του; Αυτά θά δοῦμε άμέσως παρακάτω.

Τό περασμένο καλοκαίρι είχαμε τή σπάνια ευκαιρία νά πραγματοποιήσουμε προσκυνηματική έπίσκεψη στό χωριό πού γεννήθηκε, στό Κώστος τής Πάρου, ένα άληθινά ωραίο χωριό, γραφικότατο, μέ δυό θαυμάσιους ιερούς ναούς-μνημεία, χτισμένους τά παλιά χρόνια. 'Εκεί ήρθε στόν κόσμο τό 1722(;) ενώ ό Κοραής γεννήθηκε 26 χρόνια άργότερα, τό 1748 στή Σμύρνη. 'Ο πατέρας του Παρίου — 'Απόστολος Τούλιος — καταγόταν από τή Σίφνο, ήταν κι αυτός νησιώτης, αϊγαιοπελαγίτης, αλλά πήρε γυναίκα του Κωστιανή, από τήν Πάρο και έμεινε κι αυτός εκεί και έγινε Κωστιανός. Φαίνεται πώς ή γυναίκα του είχε κάποια περιουσία ή τέλος πάντων ή ζωή στό Κώστος θά ήταν γιά τό νέο ζευγάρι πιό άνετη.

Τό 'Αθανάσιος είναι τό βαπτιστικό του όνομα. Όταν, όμως, άργότερα, ή φήμη του άρχισε ν' άπλώνεται παντού, κατά τή συνήθεια τής έποχής, έγινε γνωστός (και έμεινε στήν ιστορία) ως 'Αθανάσιος Πάριος και έκανε διάσημο τό νησί του, άφου του χάρισε τή δική του δόξα.

Τά πρώτα γράμματα τά 'μαθε μάλλον από κάποιον ιερέα ή καλόγερο του νησιού. Οι γονείς του ήταν θεοσεβέστατοι, άληθινά φωτισμένοι, οι όποιοι φρόντισαν, όχι μόνο γιά τή θρησκευτική του προσήλωση και μάθηση, γιά τήν άφοσίωση του στήν 'Ορθοδοξία, αλλά και γιά τήν παρατέρα μόρφωση του, άφου ό πατέρας του, μόλις καταλάβει ότι ό γιός του «όργά προς μάθησιν», άναζήτησε μέσον νά ίκανοποιήσει τόν πόθο του. Στο μοναστήρι του 'Αγίου 'Αθανασίου τής Νάουσας Πάρου λειτούργησε σχολή από τίς αρχές του 18ου αιώνα, από τό 1700 και δέν είναι καθόλου άπίθανο νά πήγε εκεί ό πατέρας του τόν 'Αθανάσιο ή και σέ κάποιο κυκλαδονήσι, τή Σίφνο, όπου λειτουργούσε Σχολή του Παναγίου Τάφου.

Πάντως —δέν ξέρουμε πότε ακριβώς— φεύγει από τή Σμύρνη, όπου συνέχισε τίς σπουδές του στήν περιφημη σχολή της, μέ

σχολάρχη τόν Ἰθακήσιο μοναχό Ἱερόθεο Δενδρινό, γνωστό παρδοσιακό, μόνιμα στό στόχαστρο τῶν ψευτοδιαφωτιστῶν καί ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε δάσκαλος καί τοῦ Κοραΐ. Ἐκεῖ θά σπουδάσει ἀργότερα καί ὁ Νικόλαος Καλλιβούρτσης, ὁ μετέπειτα Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, μέ τόν ὁποῖο ὁ Πάριος θά συνδεθεῖ ἀργότερα στενά καί θά γίνουν συναγωνιστές στό κίνημα τῶν «Κολλυβάδων», ἀλλά καί σέ ἄλλα μέτωπα τῆς παραδόσεως καί τῆς πνευματικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ ἐν αἰχμαλωσίᾳ γένους, ὅπως στήν Παιδεία καί στίς ἐκδόσεις, πάντοτε ὁμότροποι καί ὁμοϊδεάτες, στό ἴδιο στρατόπεδο, στό ἴδιο μετερίζι.

Στή Σχολή τῆς Σμύρνης σπούδασε ἕξι ὀλόκληρα χρόνια. Τότε μαθαίνει, ὅτι στό Ἅγιον Ὅρος ἰδρύθηκε Σχολή. Εἶναι τό 1749 καί πρόκειται γιά τήν περίφημη Ἀθωνιάδα Σχολή, ἡ ὁποία, φυσικά, δέν εἶναι «ἀντανάκλαση τοῦ Διαφωτισμοῦ», τοῦ ἐξ Ἑσπερίας, ὅπως θέλει συλλήβδην τόν Ἑλληνικό Διαφωτισμό μελετητής του, πού κυκλοφόρησε πρόσφατα σχετικό —τελείως ἄτυχο— βιβλίο. Ὁ Ἀθανάσιος Πάριος εἶναι 28(;) ἐτῶν καί φεύγει γιά τήν Ἀθωνιάδα νά συνεχίσει τίς σπουδές του. Ἡ δίψα του γιά μάθηση εἶναι ἀσίγαστη. Πάντοτε «ὄργᾳ πρὸς μάθησιν». Διευθυντής εἶναι ὁ ἐξ Ἑβραίων Νεόφυτος Κausοκαλυβίτης, ἀπό τήν Πάτρα, ὁ ὁποῖος, ἐπίσης, ὑπῆρξε ἀπό τά στελέχη τοῦ Κινήματος τῶν «Κολλυβάδων». Τό 1753 ἀναλαμβάνει τήν διεύθυνση τῆς Σχολῆς ὁ «κλεινός Εὐγένιος», ὁ πολὺς Εὐγένιος Βούλγαρις.

Ἀπό τόν πρῶτο διδάσκεται «Τό Δ' περί συντάξεως τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ», ὅπου γράφει ὁ βιογράφος καί μαθητής τοῦ Παρίου Α.Ζ. Μάμουκας καί ἀπό τόν δεύτερο, τόν Βούλγαρι «φιλοσοφικά μαθήματα», ἦταν δέ ἕνας ἀπό τοὺς καλύτερους μαθητές του. Ὁ Πάριος ἔμαθε καί ξένες γλῶσσες. Ἀλλά δέν ἀρκεῖται στά τῆς Σχολῆς. Ἐκμεταλλεύεται καί τίς περίφημες βιβλιοθήκες τῶν μοναστηριῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Διαβάζει ἀκατάπαυστα, μέρα καί νύχτα. Ἰδιαίτερα τοὺς Πατέρες καί τήν Ἁγία Γραφή. Μαθαίνει τώρα τό Μέγιστον Μάθημα. Ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία δέν σπουδάζεται, δέν εἶναι μόνον σπουδή. Εἶναι βίωμα. Καί ὅτι σώζεται ἐκεῖνος πού θά βιώσει τήν ἀλήθεια τῆς.

Ὅλοι ἐκτιμῶν καί θαυμάζουν τόν Πάριο. Κυρίως ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις. Φαίνεται μάλιστα, ὅτι τό 1757 γίνεται καί ὁ Πάριος

καθηγητής στήν Ἀθωνιάδα. Στό Ἅγιον Ὅρος θά χειροτονηθεῖ διάκονος. Τό ὄνομά του τό παίρνει στά φτερά τῆς ἡ φήμης ἕξ ἀπό τόν Ἅθωνα. Τόν καλοῦν οἱ Θεσσαλονικεῖς νά ἀναλάβει τήν διεύθυνση τῆς Σχολῆς τους. Πηγαίνει. Διευθύνει τήν Σχολή αὐτή ἀπό τό 1758 ὡς τό 1762. Ἡ φήμη του μεγαλώνει ὡς δασκάλου καί ἀγίου ἀνθρώπου. Τόν παρακολουθεῖ καί πολὺς κόσμος, ἐκτός ἀπό τοὺς μαθητές. Ἀλλά δέν εἶναι μόνον ὀνομαστός δάσκαλος, εἶναι καί ἄριστος ἱεροκήρυκας. Συναρπάξει. Ἐνέσκυψε ὅμως πανώλη καί τό 1762 ὑποχρεώνεται νά φύγει, γιατί διέκοψε ἡ Σχολή τήν λειτουργία τῆς. Ξαναγίνεται μαθητής ὁ ταπεινός Ἀθανάσιος Πάριος στήν Κέρκυρα, αὐτή τή φορά στήν ἐκεῖ Σχολή «ἐνθα ἠκροάσατο παρά τῷ ἀοιδίμῳ Νικηφόρῳ τῷ Θεοτόκῃ τῆς φιλοσοφίας, φυσικῆς καί ρητορικῆς».

Ὁ Ἰώσηπος ὁ Μοισιόδαξ, πού τόν εἶχε γνωρίσει στήν Ἀθωνιάδα καί ἐγνώρισε «τήν εὐφυΐαν, τήν ἀγχίνοιαν καί τήν φιλοπονίαν του», τοῦ ἔγραψε νά τόν στείλει μέ δικά του ἔξοδα νά σπουδάσει στήν Εὐρώπη «πρὸς τελειότεραν ἐκπαίδευσιν». Ὁ Πάριος ὁμως ἀρνήθηκε εὐγενικά τήν πρόταση τοῦ Μοισιόδακος. Ἡ Εὐρώπη, κατά τή γνώμη του, δέν εἶχε νά τοῦ προσφέρει τίποτε ὠφελιμότερο. Μέσα στοὺς Πατέρες, μέσα στήν Ἁγία Γραφή καί τήν Ἱερά Παράδοση καί τίς θύραθεν σπουδές πού εἶχε κάμει, βρῆκε τήν πνευματική του ἱκανοποίηση καί πληρότητα.

Μετά τήν Κέρκυρα τόν βλέπουμε στό Μεσολόγγι στήν «Παλαμαία Σχολή», ἀλλά φαίνεται, ὅτι δέν θά μείνει πολὺ ἐκεῖ. Τό Πατριαρχεῖο τόν καλεῖ νά σπεύσει στήν Ἀθωνιάδα, ἡ ὁποία ἔχει ἀνάγκη. Δέν γνωρίζουμε πόσο χρόνο ἔμεινε καί ἐδῶ. Πάντως ἀπό τήν Ἀθωνιάδα πηγαίνει πάλι στή Θεσσαλονίκη. Στό μεταξύ, χειροτονεῖται ἀπό τόν Μακάριο τόν Νοταρᾶ πρεσβύτερος.

Κατά τόν βιογράφο καί μαθητή του Μάμουκα διευθύνει τή Σχολή τῆς Θεσσαλονίκης δώδεκα χρόνια — «ἐκεῖ δέ δωδεκαετίαν διατρίψας διηύθη τὸ σχολεῖον». Τό Πατριαρχεῖο τόν καλεῖ δάσκαλο στήν Κωνσταντινούπολη «καί ἀφίετο ἐλεύθερος νά προσδιορίσει ὅσον θέλει μισθόν. Τῷ ἐδίδοτο δέ, συγχρόνως καί ἡ ὑπόσχεσις νά προαχθῆ εἰς θέσιν Ἀρχιερέως κατ' ἴδιαν αὐτοῦ ἐκλογῆν ἐν χρεῖα ἐπισκοπῆς» (Μάμουκας). Γιά νά ἀντιληφθοῦμε τόν χαρακτήρα τοῦ Παρίου παραθέτουμε τήν ἀπάντησή του στό Πατριαρχεῖο: «Τάς μὲν ἀρχιερατίας τιμῶ καί προσκυνῶ, ἀλλ' ἐγὼ δέν εἶμαι ἄξιος. Ἄν ἐκαταλάμβανα ὅτι ἔκαμνα περισσότερο καρπὸν εἰς τήν Βασιλεύουσαν πόλιν, ἤθελα ἔλθαι αὐτόκλητος. Ἐπειδὴ ὁ-

μως, ὡς στοχάζομαι, αὐτοῦ εἶναι κάποια ἐμπόδια, διὰ τοῦτο ἄφετέ με, παρακαλῶ, ἔδω εἰς τὰ πέριξ νά ὠφελῶ ὅσον δύναμαι τοὺς ἀδελφούς μου καί τό Γένος μου». Καί οὕτως ἀφέθη, προσθέτει ὁ Μάμουκας. Δέν ἦταν ὁ κατάλληλος ὁ Πάριος γιά νά διακινδυνεύσει ἐμπλοκή στό «κάποια ἐμπόδια» τοῦ Φαναρίου. Στά «πέριξ» ἦταν πῶς ἀσφαλῆς καί σίγουρος γιά τό φιλογενές ἔργο του.

Πόθησε τήν πατρίδα. Θέλει νά πάει στήν Πάρο. Πόσα χρόνια νά τή ξαναδεῖ! Μέ κατεύθυνση τήν Πάρο φεύγει ἀπό τή Θεσσαλονίκη. Ἡ καρδιά του γλαρόνι καί φτερουγίζει πάνω ἀπό τό Αἰγαῖο. Ὅμως ἄλλως ἔδοξε ὁ Θεός. Τό πλοῖο προσάραξε στή Χίο, τήν πατρίδα τοῦ Κοραῆ, καί μένει ἐκεῖ πολλές μέρες. Καί, τέλος, μόλις, ὡς τό θάνατό του. Ἡ Χίος εἶχε Σχολεῖο καί ἔτυχε τότε νά ἔχει ἀνάγκη δασκάλου. Καί οἱ Χιώτες πού εἶδαν σάν εὐλογία Θεοῦ τήν ἀφιξη τοῦ Παρίου στό νησί τους, τόν καλοῦν νά ἀναλάβει τήν διεύθυνση τοῦ Σχολεῖου τους. Ἐκεῖνος ὅμως ἀρνεῖται καί διαμένει πάντοτε στό «Κάθισμα» τῆς Ἁγίας Τριάδος «ἐφησυχάζων μόλις ἐν μελέταις καί προσευχαῖς».

Οἱ Χιώτες ἐπιστρατεύουν τότε τόν Μακάριο τόν Νοταρᾶ, τόν ἐπίσκοπο Κορίνθου, τόν ὁποῖο γνωρίσαμε σέ προηγούμενα σημεῖωμά μας, καί τόν Νήφωνα τόν Κοινοβιάρχη, γιά νά τόν πείσουν νά ἀναλάβει ὁ Πάριος τό Σχολεῖο τους. Πράγματι πείθεται ὑπό τόν ὄρο νά διδάξει μόνο ρητορική καί μόλις θά γινόταν εἰρήνη ἀπό τόν Ρωσοτουρκικό πόλεμο πού εἶχε ξεσπάσει, νά γυρίσει στήν ἀγαπημένη του Πάρο. Ὁ πόλεμος ὅμως κρατοῦσε καί ἡ Ρητορική τελείωσε. Συνεχίζει τότε μέ τό Θεολογικόν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καί τήν Λογική τοῦ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου.

Τελείωσε ὁ πόλεμος καί ὁ Πάριος πρέπει νά φύγει γιά τήν Πάρο. Νέο ἀγῶνα ἀναλαμβάνουν οἱ Χιώτες στό νησί τους. Οἱ πρῶτοι, ὁ τότε Μητροπολίτης Χίου Γαβριήλ καί προπαντός ὁ Ἁγ. Μακάριος ὁ Νοταρᾶς, προσπαθοῦν καί πάλι νά τόν πείσουν. Τό κατορθώνουν καί τότε οἱ Χιώτες πανηγυρίζουν γιά τό γεγονός, πού τό θεωροῦν δῶρο Θεοῦ. Εἶναι τό ἔτος 1792. Ὁ Πάριος προτείνει στοὺς Χιώτες νά ἐγκαταστήσουν τήν Σχολή σέ μόνιμο λειτουργικό κτίριο. Ἐκεῖνοι ἀμέσως ἱκανοποιοῦν τήν ἐπιθυμία του καί ἡ Σχολή ἀναβαθμίζεται τώρα ἀπό κάθε ἄποψη. Ἡ Σχολή αὐτή θά πυρποληθεῖ κατά τήν Καταστροφή τῆς Χίου τό 1822 ἀπό τοὺς Τούρκους.

Ὁ Πάριος θά διδάξει ἐκεῖ ὡς τό 1812 Λογική, Ρητορική, Μεταφυσική καί Θεολογία «καί δύναται δικαίως νά ὀνομασθῆ ὁ πρῶ-

τος ἀναμορφωτής αὐτῆς· ὠφέλησε δέ πολύ, ὅσον αἱ περιστάσεις ἐκεῖναι συνεχῶρουν». Ὁ Πάριος ἀνέδειξε τήν Σχολή τῆς Χίου μίαν ἀπό τίς καλύτερες τοῦ ὑπόδουλου Γένους, τίς πῶς φημισμένες τότε. Ὁ μέγας αὐτός δάσκαλος τοῦ ἐν αἰχμαλωσίᾳ Ἑλληνισμοῦ εἶναι τώρα 90 ἐτῶν καί «μετέβη καί ἡσύχασεν εἰς ἀναχωρητικόν τόπον καλούμενον Ρευστά, ἔνθα ἦν τό μονῆριον τοῦ Ἁγ. Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου... ἔχων ἐν συνοδείᾳ καί τόν Ἱεροδιάκονον Ἰωσήφ τόν ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγρᾶφων, ὅς εἶχε χρηματίσει μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ Σχολῇ ὡς ὑποδιδάσκαλος. «Ἐργάζεται ἀκατάπαυστα παρά τήν ἡλικία του. Ἀσκεῖται καί συγγράφει. Παθαίνει πρώτη καί δεύτερη ἀποπληξία. Μόνο τότε κατάλαβε ὅτι ἔφτασε ἡ ὥρα καί ζήτησε καί μετάλαβε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων». «Ἐτελειώθη ἐν Κυρίῳ ἀτάραχος τῇ 24 Ἰουνίου 1813 ἔτους· ἐτάφη ἐν τῇ προπυλαίῳ τοῦ ναοῦ τοῦ μονυδρίου ἐκείνου». Ἡ φήμη του πετοῦσε παντοῦ ἀπό πολλά χρόνια —«ἡ φήμη, ὅπου πανταχοῦ πτερόεσσα φέρεται ἐλάμπρυνεν εἰς τό ἄκρον τήν δόξαν τῆς ἡμετέρας Χίου, καί τόσον ὥστε καί οἱ κράτιστοι καί γαληνότατοι ἡγεμόνες τῶν ὑπερβορείων μερῶν (Οὐγγροβλαχία καί Μολδοβλαχίας), ἔρασταί καί κηδεμόνες του κοινωφελεστάτου τούτου ἀγαθοῦ μέ τοὺς ἱερούς αὐτῶν τύπους (χρυσόβουλα) ἀνεδείχθησαν προθυμῶτατοι». Πολλοί μαθητές ἀπό διάφορα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔσπευσαν στή Σχολή τῆς Χίου χάρις στόν Πάριο.

Τά σεπτὰ λείψανα τοῦ Ἀθανασίου Παρίου, μετὰ ἀπό τήν ἀνακομιδή τους, τοποθετήθηκαν στό ὀστεοφυλάκιο τοῦ ναυδρίου. Στήν Καταστροφή ὅμως τῆς Χίου τοῦ 1822 ἔγιναν καί αὐτά ὀλοκαύτωμα μαζί μέ ὄλους τοὺς Νεομάρτυρες κατά τήν γενοκτονία ἐκεῖνη. Ἔτσι ἐτελειώθη ἡ μεγάλη αὐτή μορφή του Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἐτελειώθη ἡ μνήμη του. Ἡ ὁποία θά μένει ἀθάνατη. Διότι ὁ Πάριος δέν ἐδίδαξε μόνο διὰ ζώσης, δέν ἀναδείχθηκε μέγας δάσκαλος τοῦ λαοῦ, ἀλλά καί ἀπό τοὺς κορυφαίους καί πρωτοπόρους τοῦ «βιωματικοῦ διαφωτισμοῦ» μεταξύ ἐκείνων δηλ. πού δίδαξαν τό λαό καί τὰ παιδιά του μέ τήν ἴδια τους τῇ ζωῇ, μέ τό καθημερινό τους παράδειγμα. Κι αὐτό εἶναι, νομίζω, πού ἔχει μέγιστη σημασία. Καί γιά τότε καί γιά τώρα. Γιά πάντοτε. Ἐγράψε πολλά ἔργα.

Αὐτά μαζί καί μέ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ βίου του καί τῆς δράσεώς του, ἀναφέρονται ἀπό τοὺς βιογράφους του. Ἐμεῖς θά δοῦμε δύο κυρίως ἀπό αὐτά — τήν «Ἀντιφώνησιν» καί τό «Ἀλεξικακὸν φάρμακον» — στό ὁποῖο ὑπάρχουν οἱ θέσεις του ἐναντι τῆς Δύ-

σεως, αλλά και διότι φωτίζουν τόν χαρακτήρα του και τήν εποχή του. 'Ο μέγας δάσκαλος τῆς Ρωμισύνης 'Αθανάσιος Πάριος σέ παράταξη μάχης ἀπό τό μετερίζι τῆς καθ' ἡμᾶς 'Ανατολῆς πρὸς ἕναν ὀλόκληρο κόσμο φορτωμένο μέ καινούργιες ὑποσχέσεις καί δράματα γιά τούς λαούς, τούς ὁποίους ὅμως πολύ γρήγορα δυστυχῶς θά ἀπογοητεύσει μέ τίς νέες μορφές δουλείας καί κοινωνικῆς καταπίεσης. Εἶναι ὁ νέο-φεουδαρχισμός τῆς αὐτονομίσεως τοῦ ἀνθρώπου, δηλ. τῆς ἀποθηριώσεώς του...

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΘΕ·Ι·ΣΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ*

ΣΥΜΦΩΝΑ μέ τήν ὑπόσχεση πού δώσαμε σέ προηγούμενο σημείωμά μας, θά δοῦμε σήμερα τίς θέσεις τοῦ 'Αθανασίου Παρίου μέσα ἀπό τά δύο πιό ἐπίμαχα καί πολυσυζητημένα ἔργα του· τήν «'Αντιφώνησιν», πού πρωτοεκδόθηκε στήν Τεργέστη τό 1802 καί τό «'Αλεξίκακον φάρμακον...», πού πρωτοεκδόθηκε «Παρά τῶ Βράιτκοπφ καί 'Ερτελ. 1818», πέντε χρόνια μετά τόν θάνατό του.

Καί θά τό κάνουμε αὐτό, διότι μέ τίς ἀποσπασματικές ἀναφορές στά ἔργα τοῦ Παρίου τῶν διαφόρων πού ἔχουν ἀσχοληθεῖ μέ τόν μεγαλύτερον, αὐτή τήν εποχή, ἀπολογητή τῆς ἑλληνορθόδοξης παράδοσης, πιστεύουμε, ὅτι τόν ἔχουν ἀδικήσει κατάφωρα καί ὅτι ἔχουν ἀλλοιώσει βασικά στοιχεῖα τῆς προσωπικότητάς του. Διότι, οὔτε λίγο, οὔτε πολύ, τόν παρουσιάζουν ὡς τόν πιό σκοτεινό καλόγερο πού ἀντιστάθηκε τάχα μέ τό καλογερίκό του πείσμα στόν Διαφωτισμό τῆς Δύσης. Γιά ν' ἀποδείξουμε, ὅτι ὅλα αὐτά ἀποτελοῦν προκατάληψη καί διαστροφή τῆς ἀλήθειας, θά παραθέσουμε ἀμέσως παρακάτω τίς ἀντιλήψεις τοῦ Παρίου γιά τήν Παιδεία.

Στήν «'Αντιφώνησιν...» καί στήν ἀρχή ἀκόμα τοῦ πρώτου κεφαλαίου —«Τί πράγμα εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φιλοσοφία καί ποιά τίς ἡ ἐξ αὐτῆς ὠφέλεια»— γράφει: «ἡ δέ παιδεία, ἤτοι ἡ μάθησις εἶναι πράγμα αἰδίων, ἀμετάβλητον, ἀναφαίρετον, ἀπό τύχην ἀνεπηρέα-

* «'Η Καθημερινή», 16.2.1989.

στον, από ληστές ανεπιβούλευτον, από τυράννους ἀκαταβίαστον ὡσάν ὁπού ἔχει ρίζαν καί πηγὴν καί θεμέλιον καί θησαυροφυλάκειον, διὰ νά εἶπω ἔτσι, αὐτὴν τὴν λογικὴν ψυχὴν, ἡ ὁποία εἶναι ἀφθαρτος, αἰδιος, ἄτρεπτος καί ἀνεπίβατος ἀπὸ κάθε ἐναντίαν δύναμιν...» (Ὁπ. παρ., σ. 7-8). Καί ἄλλοῦ: «... Ἡ ἔξω σοφία δέν εἶναι ἀπὸ τὴν ἐδικὴν τῆς φύσιν οὔτε κακὴ οὔτε καλὴ. Ἄλλὰ ἀπὸ τὴν μεταχείρησιν τῶν ἐχόντων αὐτὴν γίνεται καλὴ ἢ κακὴ».

Στὴν ἀνθρώπινη σοφία ἐπικεντρῶναι τὸ ἐνδιαφέρον του καί κατευθύνει τὰ πυρὰ του ὁ Πάριος, διότι αὐτὴ εἰσβάλλει ἐξ Ἑσπερίας μέ τὴν ὄρμη τυφῶνος καί ταλανίζει κυριολεκτικὰ τὴν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή καί τὴν ἐθναρχοῦσα Ἐκκλησία μέ τὴν ἀθεϊστικὴ τῆς ἀντίληψη περὶ κόσμου. Θεωρεῖ ὁ Πάριος, ὅτι «ἡ ἀνθρώπινη σοφία εἶναι παιδίσκη καί σκλάβη τῆς ἄνω σοφίας τῆς θείας τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως εἰς τοὺς ἀνθρώπους καταβαινούσης, ἡ ὁποία κατὰ ἀλήθειαν καί εἶναι καί λέγεται κυρία καί δέσποινα». Αὐτὴ εἶναι ἡ κατὰ παράδοση θέση τῆς Ὁρθοδοξίας καί ὄχι μόνο τοῦ Παρίου. Διότι ποτέ ὁ λαός μας «δέν ἀρνήθηκε ὅ,τι καλὸ εἶχε ὁ Ὅμηρος, ὁ Πλάτων, οἱ ἀρχαῖοι σοφοί. Τοὺς εἶδε ὡς προδρόμους τοῦ Χριστοῦ, καί ὡς φορεῖς τοῦ σπερματικοῦ λόγου. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες σοφοί μέχρι σήμερα εἰκονίζονται στοὺς νάρθηκες τῶν παλαιῶν ἀγιορειτικῶν Καθολικῶν. Αὐτὴ ἡ συνέχεια βιώθηκε στό ἐλληνορθόδοξο Βυζάντιο καί τὴν ἐλληνορθόδοξη Ρωμοσύνη. Ἀπ' αὐτὴ τὴν παιδεία κυοφορήθηκαν οἱ Μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, ἡ Ἁγία Σοφία, ἡ πνευματικοτάτη βυζαντινὴ ἀγιογραφία, ἀρχιτεκτονικὴ, ὑμνογραφία, μουσικὴ». (Ἄρχιμ. Γεώργιος, Καθηγούμενος Ἱ.Μ. Ὁσίου Γρηγορίου Ἀγ. Ὁρους, Ὁρθοδοξία καί οὐμανισμός, α.χ., σ. 22). Ἄλλὰ ὄχι μόνο στό Ἁγιον Ὅρος, ἀλλὰ καί σέ ἄλλα μοναστήρια μας ἔχουν καταταγεῖ μετὰ τῶν ἁγίων ἀρχαῖοι Ἕλληνες σοφοί.

Αὐτὴ εἶναι καί ἡ θέση τοῦ Ἀθανασίου Παρίου. Ὁ ὁποῖος, στό κάτω - κάτω, δικαιούται νά ἔχει τίς ἀπόψεις του, ὅσο πικρές κι ἂν εἶναι. Ἐμεῖς πιστεύουμε, ὅτι ὅλοι, ὁ καθένας ἀπὸ τὴν θέση του, προσπαθοῦσαν τὸ καλύτερο γιὰ τὸ Γένος. Στὸ ἐν λόγῳ ἔργου του δέχεται ὁ Πάριος, ὅτι ἡ φιλοσοφία «ὑπόσχεται νά καταστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους εὐδαίμονας καί νά τοὺς κάμῃ ὁμοίους μέ τὸν Θεόν...». Ἄλλὰ «ἡ εὐδαιμονία μεταφυσικῶς ἐννοουμένη, ἦτοι μέ ὅλην τὴν τελειότητα, ἡ ὁποία ὅμως «δέν ἔμπορεῖ νά δοθῇ ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ἐν τῷ παρόντι βίω...». Στὴ συνέχεια ὁ Πάριος ἀποδεικνύει, γιατί οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι δέν ἔμπορεσαν νά δώσουν στὸν

ἄνθρωπο τὴν ἀληθινὴ εὐδαιμονία «ἡ φιλοσοφία ἐκεῖνη ἡ τόσον περίφημος... δέν ἠδυνήθη νά γνωρίσῃ, καί εἰς τὰς ψυχὰς... ἐμβάσῃ τὸ μοναρχικόν φῶς τῆς θεότητος καί νά ἀπαλλάξῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τὸ σκοτός τῆς πολυθείας...», διότι «ἡ ἀληθὴς θεογνωσία εἶναι τὸ πρῶτιστον καί κυριότερον μέρος τῆς εὐδαιμονίας...».

★

Ὁ Πάριος ἐπιχειρεῖ ἔλεγχο τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καί τῶν νέων εὐρωπαϊκῶν φιλοσοφικῶν ρευμάτων, ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τὴν θέση ἐκείνου ποῦ ἔχει ἀπόλυτη συναίσθηση, ὅτι ὑπερασπίζεται ἓναν ὑπόδουλο λαό, τὸν ὁποῖο μαστίζει ἡ ἀπαιδευσία καί ἡ ἀθλιότητα μιᾶς μακραιώνης αἰχμαλωσίας, ἀπέναντι στὴν ὕλιστικὴ λαίλαπα τοῦ δυτικοῦ Διαφωτισμοῦ καί τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασεως, ἡ ὁποία παρατεταμένα συνεχίζει νά πλήττει ποικιλοτρόπως τὸ σκλαβωμένο γένος.

Εἶναι ἄξιο προσοχῆς, ὅτι ὁ Πάριος κατηγορεῖ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ φιλοσοφία, γιατί «δέν ἔμπορεσε νά θεραπεύσῃ καί νά φέρῃ μιὰν κοινὴ ὁμόνοιαν καί εἰρήνην εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα» καί τὸ γεγονός, ὅτι ἐπαινεῖ τὸν Ἴσοκράτη, γιατί «ἠναγκάσθη νά παρακινήσῃ μέ ἓνα του σοφώτατον λόγον, τὸν Φίλιππον τὸν Μακεδόνα, νά ἔμβῃ εἰς αὐτόν τὸν ἀγῶνα, τουτέστι νά θελήσῃ νά καταπαύσῃ τὰς ἀλληλομαχίας τῶν Ἑλλήνων καί νά προξενήσῃ μιὰν κοινὴν εἰρήνην εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἀποδειχνοντάς του, ὅτι αὐτὸς ὁ μόνος καί οὐδεὶς ἄλλος ἠδύνατο νά φέρῃ εἰς τέλος τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα». (Ὁπ. παρ., σελ. 14).

★

Ἡ ἀρχαιογνωσία τοῦ Παρίου εἶναι μοναδική. Τοῦτο τὸ βλέπουμε καί σέ αὐτὸ ἐδῶ τὸ ἔργο, ἀλλὰ καί σέ ἄλλα. Οἱ μελέτες του τὸν ὀδηγοῦν στό συμπέρασμα, «ὅτι μόνη ἡ ἄνωθεν σοφία ἐκατέστησε τοὺς ἀνθρώπους εὐδαίμονας...». Στὸ στόχαστρό του εἶναι ὅλοι, σχεδόν, οἱ σύγχρονοί του Εὐρωπαῖοι φιλόσοφοι, ὁ Βολταῖρος, ὁ Λῶκ κ.λπ. Καί θεωρεῖ, ὅτι ἔφτασε ὁ κόσμος σέ κείνη τὴν κρίση, γιατί τοῦ ἔλειπε «ἡ ποιμαντικὴ πρόνοια» καί γιατί ἔλειψαν οἱ Βασίλειοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Χρυσόστομοι, οἱ Ἀθανάσιοι...

Ὁ Ἀθανάσιος Πάριος νιώθοντας τελειωμένος μέσα στοὺς Ἕλληνες Πατέρες, μέσα στὴν καθ' ἡμᾶς ἀνατολή καί βλέποντας

τόν κίνδυνο πού ἐπεφύλασσε ἡ Δύση μέ τίς ὑλιστικές τῆς θεωρίες στούς νέους πού πήγαιναν ἐκεῖ γιά σπουδές, στό ἴδιο βιβλίο παραθέτει κεφάλαιο ὑπό τόν τίτλο «Παραίνεσις ἀποτρεπτική πρὸς ἐκείνους ὁπού στέλλουν τούς υἱούς των εἰς τήν Εὐρώπην χάριν πραγματείας», δηλ. γιά σπουδές. Αὐτό κρινόμενο μέσα στήν ἐποχή του καί ἀπό τήν πλευρά τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς, δέν πρέπει νά μᾶς προκαλεῖ ἀρνητικές σκέψεις γιά τόν Πάριο. Ὁ ὁποῖος ἤθελε τό ὑπόδουλο γένος ὀχυρωμένο μέσα στό κάστρο τῆς Ὁρθοδοξίας καί ἐκεῖ νά ἀναγεννηθεῖ ἐσωτερικά, τροφοδοτούμενο ἀπό τήν θηλή τῆς ἐκκλησίας του. Ὅλα τά ἄλλα ὑπέκρυπταν κινδύνους κακῆς ἀλλοίωσης καί πνευματικῆς ὑποδούλωσης στίς ὑλόφρονες καί αἰρετικές δυνάμεις τῆς ἀποθηριωμένης Δύσεως. Ἡ ὁποία εἶχε κακό παρελθόν (καί παρόν) ὡς αἰρετική καί πλήρως τώρα μέ τόν δυτικό Διαφωτισμό καί τήν Γαλλική Ἐπανάσταση δικαίως παλαιές καί νέες ἁμαρτίες. Ἀλλά αὐτό δέν σημαίνει ὅτι τά ἁμαρτήματα αὐτά μποροῦμε νά τά φορτώνουμε καί στήν Ὁρθοδοξία, τήν ὁποία εἶναι ἄδικο καί ἀντιεπιστημονικό νά τήν μετράμε μέ τό ἴδιο μέτρο. Λάθος, πού ἔκανε πολύ ἀργότερα ὁ Μάρξ.

Ἄς δοῦμε τώρα τό ἄλλο ἔργο του, τό «*Ἀλεξίκακον φάρμακον ἦτοι πνευματικόν ἐγχειρίδιον...*». Στόν τίτλο, πού εἶναι, κατά τήν συνήθεια τῆς ἐποχῆς, μακρύς, μᾶς ἐξηγεῖ ὁ Πάριος τί ἀκριβῶς εἶναι τό βιβλίο του αὐτό. Λέει, ὅτι «ὄσοι θέλουσιν νά εἶναι καί νά μένωσι Χριστιανοί, ἐξ ἀνάγκης πρέπει νά μισοῦν καί νά ἀποφεύγωσι τούς ἀντιλέγοντας καί καταφρονητικῶς ἀντιφερομένους εἰς τὰς θείας Γραφάς...». «Καί μέ τό ἔργο του αὐτό ὁ Πάριος παίρνει θέση μάχης κατά τῶν δυτικῶν ἀθεϊστικῶν εἰσβολῶν.

Πρῶτος στό στόχο του «ὁ ἀθεώτατος Βολταῖρος». Ὁ Πάριος δέν γνωρίζει ἐκ φήμης τούς Εὐρωπαίους φιλοσόφους τῆς ἐποχῆς του. Φαίνεται, ὅτι ἔχει γνωρίσει ἔργα τους ἢ τέλος πάντων τίς θεωρίες τους ἀπό τήν μαθητεία του στήν Κέρκυρα κοντά στόν Νικηφόρο Θεοτόκη, ἀλλά καί ἀπό τόν Βούλγαρη. Ἡ ἀκόμα καί ἀπό βιβλία πού θά εἶχε προμηθευθεῖ: «Εἰς δύο διαιροῦσιν οἱ σοφοί τήν ἀθεΐαν, ἦτοι τούς ἄθεους, εἰς τούς ἀποφατικούς καί τούς θετικούς. Ἀποφατικούς ἀθεούς ὀνομάζουσιν ἐκείνους ὁπού δέν ἔχουσιν ὀλότελα εἰς τήν ψυχὴν των ἰδέαν θεότητος· καί ἀγκαλά τινές τῶν φιλοσόφων θέλουσιν ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ, εἶναι εἰς τόν ἄνθρωπον

ἔμφυτος, ὅμως ὁ Ἄγγλος Λώκιος (Σ.Σ. Λώκ) κατεπολέμησε τό δόγμα τοῦτο, ἀποδείχνων διά πολλῶν ἀληθειῶν τό Ἀριστοτελικόν ἀξίωμα, τό λέγον, ὅτι οὐδέν ἐν τῷ νῷ, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει... Θετικοὶ δὲ ἄθεοι ὀνομάζονται οἱ Θεοῦ μὲν ἰδέαν ἔχοντες καί Θεόν γινώσκοντες ἐξ αὐτῆς γεννήσεως κατὰ Θεοῦ δὲ φερόμενοι καί μηδὲ ὄλως εἶναι Θεόν λέγοντες... Ἀπὸ ὄλους ὅμως τούς ἄθεους ὁ Γάλλος Βολτέρ ἐξεχωρίσθη ὑπὲρ ἅπαντας καί παλαιούς καί νέους ἀθεώτατος... Ὅτι ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Θεοστυγῆς Βολτέρ». Ὁ Βολταῖρος δέν ἦταν ἄθεος, ἀλλά θεϊστής. Ὁ θεϊσμός ὅμως δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά μιά μορφή ἀθεΐας. Καί ἔτσι τήν βλέπει ὁ Πάριος ἀπὸ ὀρθοδόξου ἀπόψεως.

Ἀπὸ τῆ συνέχεια βλέπουμε, ὅτι ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης ἀπέτρεξε γιά τόν Πάριο μιά τοῦλάχιστον ἀπὸ τίς πηγές τῶν πληροφοριῶν του, γιατί τόν ἐπικαλεῖται καί τόν ἀποκαλεῖ μάλιστα «ιερό» — «ὁ ἱερός Θεοτόκης» γράφει. Ἀναφέρει μάλιστα ὁ Πάριος, ὅτι στό κύμα τῆς ἀθεΐας ἀντέδρασαν στήν Εὐρώπη καί οἱ Ἑβραῖοι τῆς Γερμανίας, γιατί εἶδαν τῆ Βίβλο νά ἀπομυθοποιεῖται ἀπὸ τούς φιλοσόφους, ἀλλά καί νά χλευάζεται.

Ἀκολουθῶς ὁ Πάριος ἀποδεικνύει «ὅτι τὰ βιβλία τῆς νέας Διαθήκης εἶναι θεία καί ἅγια καί τῆς αἰωνίου ζωῆς πρόξενα». «Γε-λῶσιν οἱ Βολταρισταὶ θαύματα ἀκούοντες...», γράφει ὁ Πάριος καί μέ ἐπιχειρήματα ἀποδεικνύει ὅτι τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ ἔγιναν πραγματικά.

Ὁ Βολταῖρος εἶναι ὁ ἀντίπαλος τοῦ Παρίου σ' αὐτό τό βιβλίο. Ἀλλά ἀναγνωρίζει τήν προηγούμενη, σ' αὐτόν τόν ἀγῶνα, προσφορά τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη. Ὁ ὁποῖος σέ μεταφράσεις του ἤλεγξε αὐστηρά τίς ὑλιστικές αὐτές ἀντιλήψεις τῶν Εὐρωπαϊῶν φιλοσόφων.

Ὁ Πάριος δέν ἦταν ὁ μόνος πού ἀντέδρασε στήν ἐξ Εὐρώπης λαίλαπα τῆς ἀθεΐας, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε τόν μεγαλύτερο κίνδυνο τότε γιά τό ὀρθόδοξο ἐν αἰχμαλωσίᾳ Γένος. Ὑπῆρξαν κι ἄλλοι. Ἀναφέρουμε τόν Κελεστίνο τόν Ρόδιο, ὁ ὁποῖος ἔγραψε ἔργο ὑπὸ τόν τίτλο. «Ἡ ἀθλιότης τῶν δοκησιόφων. Ἦτοι ἀπολογία ὑπὲρ τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν πρὸς ἀναίρεσιν τινῶν φιλοσοφικῶν ληρημάτων...», πού τυπώθηκε στήν Τεργέστη τό 1793. Ἐπίσης ὁ Πολυζῶης Κοντός, πού ἔγραψε τό στιχοῦργημα «Νεκρικοὶ Διάλογοι» (Βιέννη, 1793) καί στρέφεται κατὰ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως κ.ἄ.

Ὁ ἀγῶνας τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τῶν ξενικῶν εἰσβολῶν βλέ-

πουμε νά φουντώνει στό τέλος τοῦ 18ου καί στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα. Εἶναι ἡ ἐποχή τῆς μάχης τῶν φυλλαδίων (Βλ. Α. Βρανούση, "Άγνωστα πατριωτικά φυλλάδια καί ἀνέκδοτα κείμενα τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρήγα καί τοῦ Κοραῆ. Ἐκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 15/16 1965/6). Καί τοῦτο, ὅπως εἶπαμε καί ἄλλοτε, γιατί τότε ἔχουμε τήν εἰσβολή τῶν Γάλλων δημοκρατικῶν στήν Ἀνατολή καί τίς δύο κατοχές ἀπό αὐτούς τῆς Ἑπτανήσου. Ἀλλά —καί αὐτό εἶναι συνέπεια τοῦ πρώτου— διάδοση τοῦ δυτικοῦ Διαφωτισμοῦ μέ τίς γνωστές συνέπειες, μέ ἀποτέλεσμα τήν ἀντίδραση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ἡ Γαλλική Ἐπανάσταση, ἐξ ἄλλου, ἐπηρέασε, ὅπως ἦταν φυσικό, κυρίως τή νεολαία, ἡ ὁποία δέν ἦταν δυνατό νά ὑποψιαστεῖ τούς κινδύνους πού ἔκρυβε. Ἦταν ἓνας τυφώνας πού δέν ἤξερες πού θά σέ φέρει, πέρα, φυσικά, ἀπό τά μηνύματά του. Τά Ὀρλωφικά ἦταν ἀκόμα ὀλοζώντανα — τό αἷμα κόχλαζε. Καί ἀκόμα πιό κοντά ἦταν ὁ νέος ρωσοτουρκικός πόλεμος, στό ὁποῖο ὁ Λάμπρος Κατσώνης διαδραμάτισε τόν γνωστό ρόλο στίς ἑλληνικές θάλασσες. Αὐτά καί ἄλλα πολλά ἐπέβαλαν στήν ἐθναρχοῦσα Ἐκκλησία ἐπαγρύπνηση. Καί μήν ξεχνᾶτε ποτέ τήν τραγωδία τοῦ Ρήγα καί τῶν συντρόφων του πού συγκλόνησε τό Γένος.

Τήν ἐρμηνεία τῆς θέσεως τοῦ Ἀθανασίου Παρίου τήν βρίσκουμε ἐναργέστερα σέ μίαν ἀπάντηση πού ἔδωσε στούς Λατίνους ὁ Μεγαλομάρτυρας Οἰκουμενικός Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις, πρὶν ἀπό 170 τόσα χρόνια: «...ἄς λογιᾶσουν (οἱ Λατίνοι) ὅτι ἂν δέν ἔχωμεν σοφίαν ἐξωτέραν, ἔχομεν χάριτι Χριστοῦ σοφίαν ἐσωτέραν καί πνευματικήν, ἡ ὁποία στολιζει τήν ὀρθόδοξόν μας πίστιν καί εἰς τοῦτο πάντοτε εἰμῆσθεν ἀνώτεροι ἀπό τούς Λατίνους, εἰς τούς κόπους, εἰς τās σκληραγωγίας· καί νά σηκῶνωμεν τόν σταυρόν μας καί νά χύνωμεν τό αἷμα μας διά τήν πίστιν... "Ἄν εἶχε βασιλεύσει ὁ Τοῦρκος εἰς τήν Φραγκίαν δέκα χρόνους, χριστιανούς ἐκεῖ δέν εὔρισκες· καί... σεις μοῦ λέγετε ὅτι δέν ἔχομεν σοφίαν; Τήν σοφίαν σου δέν θέλω ἐμπρός εἰς τόν σταυρόν του Χριστοῦ· κάλλιον ἦτο νά ἔχη τινάς καί τά δύο, δέν τό ἀρνοῦμαι, πλὴν ἀπό τά δύο τόν σταυρόν τοῦ Χριστοῦ προτιμῶ». Καί φυσικά ὁ Λούκαρις δέν ἐννοεῖ σοφία σάν ἐκείνη πού διατυμπάνιζε ὁ δυτικός Διαφωτισμός στά χρόνια τοῦ Παρίου.

Ἡ σοφία, λοιπόν, τοῦ Σταυροῦ... Πῶς ὁμως νά τήν καταλάβουν οἱ ὀπαδοί τοῦ δυτικοῦ Διαφωτισμοῦ; Ὁ Ἀθανάσιος Πάριος —καί ὅλοι τῆς παραδόσεως— σπούδασαν φιλοσοφία, ἀρχαία καί νεώτερη. Ἀλλά ἦταν δυνατό νά ὑποτάξουν τήν σοφία τοῦ Θεοῦ στή σοφία τοῦ κόσμου; Καί αὐτό δέν προϋπέθετε τήν ἄρνηση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως;

Οἱ ὀπαδοί τοῦ δυτικοῦ Διαφωτισμοῦ δέν πιστεύουν στήν ἑλληνορθόδοξη παράδοση. Δέν πιστεύουν στούς Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Δέν πιστεύουν στήν Ὀρθοδοξία. Πιστεύουν ἢ δέν πιστεύουν σέ κάποιο Θεό. Ἀόριστα καί μερδεμένα. Γιά παράδειγμα θά ἀναφέρω τήν περίπτωση ἑνός ἀπό αὐτούς, ὁ ὁποῖος τύπωσε πρόσφατα σέ τόμο παλαιά του μελετήματα γιά τόν Διαφωτισμό ὑπό τόν τίτλο «Τῶν Φώτων». Πάλι καλά πού δέν τόν βάφτισε... «Τῶν Θεοφανείων». Λοιπόν, ἀναφέρει τίς ἐντυπώσεις τοῦ Ἄγγλου Alexanter Drummont ἀπό τήν Ζάκυνθο, ὁ ὁποῖος γράφει, μεταξύ τῶν ἄλλων: «βρίσκω πῶς τά μαθηματικά σ' αὐτά τά μέρη εἶναι τελειῶς παραμελημένα, ἐνῶ οἱ μουχλιασμένοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μελετιοῦνται μέ μεγάλο σεβασμό καί ἀπόλαυση. Θαυμάζουν τόν Locke καί τόν Clarke». Τό θέμα τοῦ συγγραφέα τοῦ μελετήματος εἶναι «Πῶς ἡ Νεοελληνική Σκέψη ἐγνώρισε τό "Δοκίμιο" τοῦ John Locke». Σύμφωνα. Ἐμεῖς δέν λέμε γι' αὐτό. Δικὴ του δουλειά. Ἀλλά σάν Ἑλληνας, πού δέν πιστεύει ἔστω πουθενά, δέν βρῆκε δύο λόγια νά σχολιάσει ἐκεῖνο τό «μουχλιασμένοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας», οἱ ὁποῖοι ἐμελετῶντο μάλιστα μέ μεγάλο σεβασμό καί ἀπόλαυση; Ἀλλά ἴσως αὐτό νά θεωρεῖται ἀπό τόν συγγραφέα... σκοταδισμός. Ἐνῶ ὁ John Locke ἐπρόκειτο νά σώσει τό ἐν αἰχμαλωσίᾳ Γένος...